

Beleška uz temu broja

Priprema ovogodišnjeg arheološkog temata časopisa *Etnoantropološki problemi* odvijala se, najblaže rečeno, u nestandardnim i prilično teškim okolnostima. Rad autora na tekstovima, njihovo recenziranje i uređivanje protekli su u uslovima sistemske represije i otvorenih medijskih, pravnih, finansijskih i psiholoških pritisaka od strane vladajućeg režima na čitavu akademsku zajednicu u zemlji.

U znak solidarnosti sa studentima u blokadi Filozofskog fakulteta u Beogradu, i uopšte sa studentima u blokadi svih fakulteta u Srbiji, otkazana je i ovogodišnja konferencija *Srpska arheologija između teorije i činjenica* Centra za teorijsku arheologiju (CTA) i Odeljenja za arheologiju, koja se tradicionalno održava svakog proleća na Filozofskom fakultetu. Iako je planirano da konferencija bude okupljena oko teme *Arheologija i društvena teorija*, relevantne za promišljanje svih prošlih i sadašnjih svetova u kojima živimo, saradnici CTA smatrali su da bi održavanje konferencije na fakultetu u blokadi predstavljalo nastavak uobičajenih aktivnosti u neuobičajenoj situaciji, i ignorisanje studentskih, a kasnije i građanskih zahteva za sistemskim promenama u društvu.

Veliki deo radova koji se svake godine izlaže na konferenciji nastavlja svoj put na stranicama *Etnoantropoloških problema*, u okviru sada već tradicionalnog, trećeg broja posvećenog arheologiji. Iako je ove godine konferencija izostala, osam autorki i autora izrazilo je spremnost da svoja razmišljanja o vezi arheologije i društvene teorije pretoči u radove, pokazujući svu rezilijentnost arheološke zajednice.

U ovogodišnji arheološki temat uvodi nas rad Azre Sarić, pod naslovom *Počeci arheologije u Bosni i Hercegovini kroz prizmu orijentalizma i balkanizma*. Autorka se u ovom tekstu osvrće na kolonijalne temelje bosanskohercegovačke arheologije iz perspektive postkolonijalne teorije, te problematizuje eksternalizovane i internalizovane ideje o inferiornom i primitivnom (balkanskom) „druhom“ u nastanku i razvoju discipline. Uporedo, rad se bavi i različitim praksama otpora, hibridnosti i mimikrije lokalnog stanovništva pred kolonijalnim vlastima, te nudi viđenje austrougarske arheologije u Bosni i Hercegovini kao hibridnog mesta između balkanizma i orijentalizma, gde su istovremeno delali i procesi kulturne apropijacije i stvaranje i pregovaranje identiteta.

Rad Staše Babić „*Ne zaboraviti Kropotkina!*“ Još jednom o *interdisciplinarnim pozajmicama* promišlja svojevrzne načine na koje se svetovi prirode i

kulture ukrštaju u kontekstu arheologije, uz sve mogućnosti i ograničenja interdisciplinarnih prožimanja. U tom poduhvatu, autorka pronalazi inspiraciju u radovima Petra Kropotkina, prirodnjaka i teoretičara anarhizma, posebno u njegovom viđenju prirodnih i društvenih pojava kao međuzavisnih. Ističući Kropotkinovu ideju *uzajamne pomoći* kao ključnog faktora za opstanak različitih vrsta (uključujući i našu), nasuprot perspektivama socijalne evolucije o „prirodnoj“ *borbi za opstanak / borbi protiv svih*, rad nas podseća da niti jedno hijerarhijsko ustrojenje u kome smo „zaglavljene“ nije prirodno, neminovno i jedino moguće. U tom smislu, arheologija ima jedinstven uvid u čitav spektar mogućnosti društveno-političkog organizovanja i delovanja, kao i kapacitet za stvaranje drugačijih narativa.

U radu *Arheološko nasleđe: svi tragovi čovečanstva?* Tatjana Cvjetićanin postavlja fundamentalno pitanje odnosa prema materijalnoj kulturi, preispitujući značenje pojma arheološkog nasleđa. Zagovarajući konstruktivistički pristup, autorka ukazuje da arheološki nalaz sam po sebi ne predstavlja arheološko nasleđe, već da to postaje kroz procese vrednovanja i ponovne upotrebe u sadašnjosti. Uz poseban akcenat na primere iz lokalne prakse, rad upućuje i na razmišljanje o tome ko ima autoritet nad upravljanjem baštinom, ističući značaj kritičkog realizma za razumevanje ovih dinamika.

Na izazove koji prate arheološku disciplinu u digitalnoj eri fokusira se rad *Arheologija u Srbiji pred izazovima digitalnog kolonijalizma* Predraga Đerkovića. Autor predstavlja pojam digitalnog kolonijalizma i opisuje odjeke softverskih, hardverskih i mrežnih nejednakosti u arheološkoj praksi. U kontekstu srpske arheologije, rad identifikuje potencijalno problematične aspekte, poput nedovoljno precizne zakonske regulative u saradnji sa stranim institucijama i investitorima, pitanja pristupa podacima i etike njihovog skladištenja.

Baveći se ritualnim predmetima u arheologiji u radu *Navigating Dichotomies and Labels: Identifying and Interpreting Ritual Artefacts in Prehistory*, Milena Gošić otvara temu odnosa istraživača prema ritualnom ponašanju. Rad preispituje dosadašnje poglede na ovu temu, predstavljajući koncept ritualne tehnologije kao valjan teorijski alat za razmatranje rituala u arheologiji. Posmatranjem rituala kao integralnog dela tehnoloških praksi na primeru metalurgije halkolita Levanta, autorka naglašava potencijal ovog koncepta za identifikovanje ritualnog ponašanja u praistoriji.

Doprinos istraživanju nesvakidašnjih konteksta u arheologiji pružaju i Marko Janković i Jovana Petrović u radu *Zlo i naopako? Fenomen neuobičajenih sahrana u kasnorimskom periodu*. Autori nude detaljan pregled atipičnih pogrebnih praksi iz različitih delova Rimskog carstva, što omogućava kritički uvid u kriterijume koji su istraživačima služili za označavanje određenih sahrana kao neuobičajenih. Pružajući teorijski i metodološki osnov za istraživanje ovakvih

sahrana, rad stvara osnovu za njihova tumačenja u domaćoj arheologiji, posebno u kontekstima koji se vezuju za periode velikih društvenih promena i kriza.

Društveno turbulentnim periodima bavi se i Tamara Šarkić u radu *Otvaranje sarmatskih grobova: pljačka ili ritual? (lokalitet Neuropsihijatrijska bolnica „Park“)*. Arheotanolološkom analizom sarmatskih sahrana iz IV veka, autorka odgovara na pitanja koja se tiču razloga naknadnog otvaranja ovih grobova. Rad naglašava da je otvaranje grobova društveno uslovljena praksa, te ističe potrebu za interdisciplinarnim pristupom, koji integriše tafonomiju i arheotanatologiju, u interpretaciji postpogrebnihih praksi.

Da je preispitivanje načina na koji su pogrebne prakse interpretirane važno, podseća rad Monike Milosavljević pod naslovom *Starosedeooci pod stećcima?* Autorka pruža pregled odnosa stručnjaka prema fenomenu stećaka i religijske i etničke atribucije ovih spomenika, uz poseban kritički osvrt na interpretaciju prema kojoj oni pripadaju autohtonom stanovništvu „dinarskog tipa“. Rad preispituje ulogu fizičke antropologije u određivanju etničke pripadnosti pokojnika, posebno u interkonfesionalnom i multikulturnom kontekstu sahranjivanja pod stećcima, i predlaže smerove za istraživanje ovih problema uz pomoć savremenih teorijsko-metodoloških konceptualnih alata.

U svetlu aktuelnih lokalnih i globalnih kriza i izazova, okupljeni radovi autorki i autora podsećaju nas da je sam čin pisanja i stvaranja narativa, i kada nije nužno o politici, duboko političan. Kropotkinova dilema ima li prava na radost naučnog stvaralaštva dok je svuda oko njega „teška beda i mukotrpana borba za parče suvog hleba“ (v. Babić, aktuelni broj) duboko rezonira i sa akademskom zajednicom u sadašnjosti. No, preispitivanje uvreženih narativa i otvaranje prostora za drugačija i raznolika viđenja *prirodokulturnih* i društveno-političkih fenomena u prošlosti i sadašnjosti, svakako ulazi u korpus onoga što bi društveno relevantna, intelektualno angažovana i odgovorna arheologija trebalo da bude. Upravo u doba velikih kriza čiji je zajednički imenitelj „kapitalizam u raspadu“, jedinstveni su uvidi naše discipline u prošle i sadašnje svetove, koji podstiču diskusiju o našem mestu, dejstvenosti i otpornosti u okviru njih. Na koncu, na ruševinama starih, ovakvi uvidi arheologije imaju svojevrsan potencijal za stvaranje novih narativa i svetova.

Ivana Živaljević i Predrag Đerković